

szinten végzik munkájukat (segédmunkások); vagy nem csupán a munkájukban állnak alacsony képzettségi fokon, hanem iskolázottságuk is a legalacsonyabb. Jellemző még erre a csoportra a nemek szerinti igénykülönbség is, mely arra utalhat, hogy a nők nem találták még meg helyüket a falu társadalmában, és életkapcsolataik (munkájukkal, emberekkel) nem tartalmaznak.

A zenei funkciók tehát jellemzőek a társadalmi csoportokra, jelzik és jellemzik az életmód és életforma alakulását, a korokban és korszakokban végbemenő változásokat. A zene funkcióváltozásai ott és úgy jelennek meg, ahogyan azt az emberek igénye és körülményei együttesen lehetővé teszik. Amit a zene nyújt, abban az emberek kiegészítést, kiegészülést keresnek; teljesebbé vagy mássá akarnak válni, megerősödni abban, amit tesznek, vagy elfeledkezni róla. A négy leghatározottabb igény, amely a zene — vizsgálatunkban jelentkező — legfontosabb funkcióit építi és legfontosabb funkcióira épül: a megújítás, az önkifejeződés, az élénkítés és a menekvés.

Nem szabad azonban elfeledkezni arról, hogy ezek a funkció-típusok mindig két oldal egységének eredményeképpen jönnek létre. A szükséglet vagy az igény iránya, amely a beteljesedés kívánságából fakad, az objektív adottságoktól függ, hisz ez teszi az igényt teljesíthetővé vagy teljesítendővé; s később minőségileg — tehát tartalmát illetően — a zenét csak bizonyos körülmények között lehet magasabb fokon igényelni és befogadni.

A zenére is jellemző tehát, hogy mi az, ami él benne, és mi az, amit ebből a társadalmi emberi szükséglet kiemel és fontosnak tart. Jellemző ugyanakkor a társadalom csoportjaira is, hogy a szükséglet mit tesz a zenéből elevevén, mit funkcionáltat az adott társadalmi rétegben, és szélesebb vonatkozásban: magában a társadalomban.

A zene falun betöltött mai szerepét, különböző létezési formáit négy vonatkozásban vizsgáltuk: az igény és a megvalósulás kettősségéből, a szükséglet és a mindennapi megjelenés ismerete alapján. Konkrét kutatással a zene létezési formáit, módjait, szerepét s ezek társadalmi jellegét akartuk megközelíteni és tényekkel igazolni. Hogyan általánosíthatjuk eddigi tapasztalatainkat a funkció jellegének meghatározásánál?

A funkció jellegét egyik oldalról meghatározzák a mindennapi élet kereteiben kialakult szokások, másik oldalról életre hívják és szabályozzák a változó emberi-társadalmi szükségletek és a zene társadalmi fontossága. Ez utóbbi attól függ, hogy szubjektíve mit jelent az embernek, akár cselekvő-létrehozó, akár befogadó-felvevő értelemben. Amennyiben bennünket valóban a zene társadalmi élete érdekel, akkor az igény megszületésétől a szükségletet kielégítő szokások rendszeréig kell végigkövetünk az útját. A zene sajátos módosulásait, formálódását, változó stílusát ettől a társadalmi mozgásfolyamattól kapja, mint ahogy abból ered és az tartja fenn. Múndaddig vesz részt ebben a folyamatban, ameddig a társadalom változó szükségletei fenntartják, akár az eredeti, akár megváltozott vagy változásban levő funkciója alapján. A zenei funkció a társadalom életfolyamatából szervessen ered s létét a társadalom szükséglete indokolja. Fenntartását a mindennapi élet szokásainak szerkezete biztosítja, tartalmát pedig az emberi viszonyok, az ember és a külvilág kapcsolatát sokféleképpen megfogalmazó zenei gondolatok változásai. Társadalmi szükséglet hívja életre, s azt kell kielégítenie, mert ezáltal tartja fenn és termeli újra az igényt.

A zene funkcióját a *szükséglet teszi szokássá és a szokás alakítja szükségletté — az élet alakuló folyamatának megfelelően korrigálva.*

A zene megjelenése a mindennapi élet szokásformáihoz kötött, adott-ságai, léte és jelenléte az emberek társadalmilag meghatározott életmódjához kapcsolódik. A mindennapi élet körülményei között — a munkában, pihenésben, magányban, társaságban — kialakult szükséglet alapján létrehívott zene magában hordja a körülmények és a szélesség társadalmilag meghatározott vonásait, amelyek a különböző

életviszonyokra jellemzőek. Ezek társadalmilag kialakult szokásformák, amelyek az új érdekekre épülő új értékek megváltoztatnak. Az új értékek viszont módosítják a régiek megjelenési formáit vagy más tartalmat adnak neki, megtartják a korábbi kereteket vagy lassan teljesen felőlrik, hogy újat hozhassanak létre a korábbiak helyébe. A mai konvencionális szokásformák korábban lényeges tartalmat fejeztek ki, s a társadalmi „használat” során váltak esetleg tartalmát veszített szokásokká; ezért különösen érdekes megvizsgálnunk, hogy a ma élő funkciók mindennapi kerete, tehát a mai szokások, mikor voltak termékeinek olyannyira, hogy új alkotásokat tudtak létrehozni. Olyan alkotásokat, amelyek adekváltak a társadalom legfontosabb törekvéseivel. Az sem lényegtelen, hogy ezek a tartalmas és termékeny formák mikor váltak üressé vagy terméketlenné, tehát olyan szokássá, amely már új érték létrehozására képtelen.

Az, hogy a létrejött új alkotás valóban lényeges társadalmi törekvést, társadalmi folyamatot fejez-e ki — bár ez az esztétika terrénuma —, abból is kiderül, hogy csupán az adott szituációban hatásos-e, az adott szokásokhoz kapcsolódik s a szokással elűnik-e, vagy általánosabb érvénnyel felülemelkedik a közvetlen szükséglet kielégítésén, és általánosabb emberi szükségletet, más korszak igényeit is képes kielégíteni.

Az adott funkciók lehetősége benne van magában a műben, vagy a művek sorozatában, de azzal semmiképpen sem azonos. Mert a mű a létrejött objektum, a funkció pedig ennek mozgása, lényegi tulajdonságainak érvényesítése, kifejezése érdekében. Érdekes vizsgálat tárgya lehetne, hogy a funkció mikor épül a mű vagy a művek lényegi tulajdonságára és mennyiben válik idegenné tőle, hol és miért tér el attól.

Egyik „oldalon” tehát ott van maga a mű, a zene sokrétű értelmével és értelmezhetőségével (ez a legegyszerűbb zenei kifejezés esetében is fennáll), a másik oldalon a biológiailag, pszichológiailag, társadalmilag meghatározott ember, aki oly módon választ, ahogyan az önmaga *lehetőségéből kifejlesztett lehetőségek* engedik és ahogyan élete viszonyai szokásrendszerét, szükségleteinek tartalmát meghatározzák. Ez a két „objektum” kölcsönös feltételezés alapján létezik, mivel a műben is benne van az ember és az ember képességeiben a műveknek az *eredményorozata* is. Ily módon a funkcióban a társadalmi szükségletnek, a mű adottságának és a befogadás képességének egysége jelentkezik. Milyen emberi cselekvési tendenciák hozzák létre és indokolják a művészet, közelebbről a zene funkcióit?

Akar eredetét, akár történelmi életét vagy jelenét tekintjük, a zene léte — mint ahogyan a többi művészeté is — valamilyen módon, olykor bonyolult közvetítések alapján, arra az emberi tevékenységre épül, amely az ember létfeltételeinek megteremtéséhez kapcsolódik, arra a

törekvése, hogy az ember saját életkörülményeit és környezetét megfelelővé alakítsa, kedvezővé, egyre kedvezőbbé és kellemesebbé tegye. Az *alaktítás*, mint *cselekvés* hozza létre a művészi produktumot és magyarázza a művészi tevékenységet. Az ember ezzel is környezetét alakítja, alakítani: a tárgyi világot, amelyet a természettől és elődeitől készen kapott, s a társas világot, amelyből emberi környezetete áll.

Az a törekvése, hogy az alkalmazkodás és az élet megkönnyítése érdekében *megismerje és megismertesse* másokkal is a világot, újra teremtsen és újra átélje általa azt. Növelje vele alkalmazkodási képességét, *tájékozódása* biztonságát, a világ dolgai közt való eligazodás érdekében.

Végül ezekhez kapcsolódik az a törekvése is, hogy mindazokat a be nyomásokat — élményt, gondolatot, törekvést —, amelyet a külvilág az emberben és az emberből kivált, *kifejezzen*.

Az *átalakító, megismerő és kifejező* alapötörekvéseket tekintjük minden művészeti funkció alapjának, amely a történelmileg különböző korszakokban más és más formában, változó módon nyilvánul meg és a művészetek és a társadalom kölcsönhatásának megfelelően más és más oldala kerül előtérbe. A szükségletekre épülő funkciók irányultsága maga is változott. Mindez együtt határozza meg a zene társadalmi létét és annak változóan tudatos fontosságát.

A zene létezésének egyik első, igen fontos értelmét adta az a törekvés, hogy segítse az embert legfontosabb tevékenységében, hogy részt vegyen a külvilág alakításában, vagy legalább befolyásolásában. (Márgia: a *btűvöléssel*, vallás: a befolyásolással és a munka: a közvetlen tevékenységgel.)

Lényeges célja, állandó (spontán, majd tudatos) szerepe a társas kapcsolatok alakításában mindig is az volt, hogy az embert társaival *összecsukósse*, egybehangolja; egyengesse az emberi kapcsolatok útját, *összfogja* és lendítse a kollektívák közös útját a közös cél felé.

Végül is mindezekben és mindezekkel együtt a zene lehetőséget ad az embernek, hogy önmagát oldva vagy erősítve, kifejezze, azért, hogy a további életre, a további erőfeszítésekre képessé tegye. Tehát az alapötörekvések, a további erőfeszítésekre képezzék a zenei körülvívó em-nét, egyaránt irányulnak az objektív világra, az embert körülvevő emberi társas kapcsolatokra és az emberre önmagára. Hivatott mindazoknak a viszonylatoknak, kapcsolatoknak az ápolására, amely az embert és társait egymáshoz és a külvilághoz fűzik. Sajátságos kölcsönösség kapcsolja a társadalmi lét értelméhez a zenét: a külső megismerést szolgálja a szubjektum gyarapodására, ugyanakkor a szubjektum kitérására is lehetőséget ad, hogy a külvilág részvétét, együttérzését megnyerhesse.

Összefoglalva a megfigyelt mai zenei társadalmi funkciókat, kirajzo-

lódik most már — a szubjektív szükségletet összevetve az objektív tapasztalatokkal —, hogy a zenének elsősorban az *élet erőinek újjalakításában, a társadalmi eligazodás és alkalmazkodási képesség formálásában* van szerepe, ebben vesz részt cselekvő módon. Az ember és a külvilág kapcsolatának egyensúlyában a *társadalmi és a munkakapcsolatok* kerülnek előtérbe. A mágius-vallásos zenei közvetítés fontosságának csökkenő tendenciájával szemben a társadalmi vonatkozások kerülnek előtérbe: dominál a munka, mint átalakítás és tevékenység, dominál az érzelmi önkifejeződés igénye.

A zene külvilágra irányuló *kommunikatív*, vagyis a társas kapcsolatokat egyengető és a *szubjektumra* irányuló oldó, kifejező, közvetítő, felszabadító szerepe érvényesül erőteljesen. Az ember és a természet konfliktusának kifejezése mellett az *ember és a társadalom konfliktusa* válik fontosabbá, és ebben is maga, az ember. Ez az a fajta konfliktus, amelynek kifejezésére, feloldására vagy elleplezésére a zene a maga eszközeivel vállalkozik. Nem a funkció, nem a kifejezett tartalom kérdése, hogy mikor tárja fel magát a konfliktust, vagy mikor fedi el azt. Mint ahogyan az sem tartozik a zene társadalmi funkcióinak sorába, hogy a világot mi módon tükrözi. A világ tükrözése nem közvetlen célja a művészetnek, hanem eredménye. Bármilyen céllal indul, bármilyen megnyilvánulási módon közelít tárgyhöz, *ahogyan* ezt a szerepet betölti, *ahogyan* és *amit* kiemel, formál és hangsúlyoz, szándékosan vagy szándéktalanul: maga a világ tükröződik benne.

A zene, társadalmi szerepének hármass irányultságában: a külvilág alakításában (mágia, vallás, munka), a társasági vagy társadalmi kohézió alakításában vállalt kommunikatív szerepében (együttlét, közös kifejezés egyesítő tevékenységre, szórakozás, közös hangulatformálás, stb.), önmagunk feloldásában szubjektív irányban (önkifejeződő oldódás, feszültségoszkentés, magamegterelés) helyesen (adekvátan) vagy nem helyesen (nem adekvátan) tükrözi a világ különféle jelenségeit.

Még egy kérdést tisztázni kell: ez az álláspontunk nem tévesztendő össze a funkció olyan értelmezéssel, ami általában a zene megjelenési módjához kapcsolja a funkció értelmét és értelmezését. A zene három módon jelenhet meg: az első — mint ahogyan azt az előbbiekben is láttuk —, amikor az élet valamelyik konkrét tevékenységéhez kapcsolódik, amikor az élet valamelyik konkrét tevékenységéhez kapcsolódik. Mindenképpen valamilyen cselekvéshez, tevékenységhez kapcsolódik.

A második, amikor a zene tisztán magában jelentkezik, célja és eredménye is az, hogy önálló műalkotás legyen; önmagában létező esztétikum; elkülönül az élet menétől, minden közvetlen cselekvés segítettől, illetve mindezt csupán közvetett módon viszi véghez.

Végül a harmadik forma, ahol a zene nem „főszereplő”, nem önálló

léte a fontos, hanem valamelyik más művészet, vagy másfajta közlés erősebb kifejezésében segít, másik tükrözési formát támogat.

Funkcionális zenének általában az első megjelenési formát tartják; a második a zeneművészet önálló jelentkezése, a harmadik pedig lényegében nem más, mint kísérlet.

A születési mód azonban nem dönti el magának a zenének az élelét: a kísérő zene önálló esztétikumá emelkedhet, funkcionális zenévé válhat az önálló esztétikum és kísérő zenévé a műalkotás. Bár mindegyik létrejött formát valamilyen konkrét emberi igény hozta létre, fennmaradásánál még nincs kizárva, hogy nem marad meg eredeti megjelenési körülményei között, hanem önálló életre kelve más igényt is kielégít, mint amely létrehozta, amiért született. Ez a gondolat érvényes a funkciók fejlődésére szélesebb tartalmi értelemben is.

Az egyes funkciókat művek és műfajok igen széles skálája töltheti be, és ezzel már következő témánkhoz érünk. A funkció egyoldalról ténykapcsolódik a szokás-hagyomány — tevékenység — stb. rendszerekhez, mégsem lehet csak ezzel a módszerrel megközelíteni a zene társadalmi életét. Ezért második fő kérdésünk, hogy miként érvényesül a funkció kielégítő zenei tartalom felfogása társadalmilag. A szükségletet kiváltó a zene társadalmi létét fenntartó funkciók megismerése után a befogadott és igényelt művek, műfajok milyenségéről kell szociológiai ismeret nyernünk: az esztétikai értékek társadalmi életéről, fogadásáról, az esztétikai tudat társadalmi jegyeiről.